

החילוניות לא תעלם – וראוי שכן

תגובה לתגובה

מאמרי דת ומוסר – לקראת סינתזה' לא בא להציג מבנה אכסיומטי ולא התיימר לומר שזהו אופן המחשבה היחידי האפשרי. כמו כן אין הוא מנסה לנבא את העתיד לקרות (אי-היעלמותה של החילוניות). המאמר מבטא תחושת מציאות, השערה הנגזרת ממנה ומסקנות המתחייבות רק בעבור מי ששותף לתחושת המציאות הזאת.

אכן אני סבור שהחילוניות לא תיעלם. זאת גם תחושת המציאות שלי, וגם הכרעה אתית שעמדה הפוכה מובילה ליחס שאינו נאות כלפי האחר, ולמידה מגונה של גאווה. הדוגמה של עבודה זרה אינה טובה כאן ראשית מפני שהעבודה הזרה רחוקה מלהיעלם. מספר עובדי העבודה הזרה כיום הוא עצום – הן בדתות המזרח הרחוק למיניהן ולסוגיהן והן בנצרות, לפחות הקתולית, שנכנסת תחת קטגוריה זו לדעת כמה הוגים ופוסקים. אכן לדעתי יש כמה מצבי תודעה – עבודת אלוהים אלילית, עבודת אלוהים מונותאיסטית, אתאיזם, וחילוניות (שאינה בהכרח אתאיסטית) – מצבי תודעה היצוקים כאפשרויות מהותיות בנפש האדם ולכן תמיד יתקיימו כאפשרויות ולא ייעלמו. שנית – ייתכן שהעבודה הזרה עומדת בסתירה להתפתחויות התרבות והמדע בעולם המערבי, מה שאין כן המונותאיזם והאתאיזם, שתי תמונות עולם העולות בקנה אחד עם תשתית החשיבה המדעית ועל-כן יש סבירות גבוהה ששתיהן ישררו גם בעתיד.

האם התפיסה המשיחית עומדת בסתירה לעמדה כי החילוניות לא תעבור מן הארץ? כל הסוקר את תולדות דתו ופשריה ההגותיים יודע כי עצם המשיחיות כיסוד הדת והמשמעויות השונות שניתנו לה יוצרים גן שבלים מתפצלים, ומה שהוגה אחד ראה כמימוש החזון המשיחי נתפש על-ידי רעהו כהיפוכו. לכן הניסיון להציג עיקרון דתי הגותי כסותר עמדה מסוימת אינו במקומו (החזון המשיחי הקבלי ייתפס כעבודה זרה על-ידי הפילוסוף ולהפך). אני מודה שראיית החילוניות כתופעה בת-קיימא (ולא רק בעתיד הנראה לעין) אין לה תקדים, אך היעדר תקדים מעולם לא הרתיע את הוגי עמנו שלהטו בלהט אמונה ויראת אלוהים. אכן, החזון המשיחי שלי הוא חזון שבו ישורר חופש הדעה וחופש האמונה, חזון שבו יתקיימו זה לצד זה עם זה מאמינים ושאינם מאמינים ועולמותיהם משלימים זה את זה.

אני באמת חושב כי יש מה ללמוד מכל תופעה רוחנית ותרבותית. אין הלימוד מכהה את השלילה המוסרית כאשר תופעה רוחנית או תרבותית מופיעה עם רעה אתית יחד, ויכול אדם לשלול את האחר מבחינה מוסרית – בעולם האידאות ואף בעולם הממשי המשפטי – ועם זאת ללמוד מהישגיו התרבותיים. תפיסתו של רבי מאיר כלפי האחר – תוכו אכל וברו זרק – נראית לי התפיסה הראויה במציאות העכשווית שלנו.

אני אכן סבור כי הכפירה היא אופציה רצינית – ובוזה כמובן אינני הראשון: רבי נחמן מברסלב הוא אחד מבני-שיחי – וכי הנגזרת מן הכפירה היא היעדר משמעות למושג החיוב במצוות. לעניות דעתי במצב העניינים היום, עמדה שכזאת היא לא רק עמדה סבירה בעולמו של אדם מאמין ודתי כמוני, היא אף הכרחית, גם מן הבחינה המוסרית בנוגע לאחר וגם מן הבחינה החינוכית בנוגע לבנינו ולתלמידינו בעולם הדתי. בעיית החילון הקשה שבעולם הדתי בכלל ובעולם הדתי-הלאומי בפרט קשורה, לדעתי, במסרים העמומים הנעים בין אוטונומיה מחד גיסא ובין ראיית מי שהחליט לעזוב את העולם הדתי כטועה, כרוטא, כרע, מאידך גיסא. מניסיוני רב-השנים כמחנך אני למד כי לפחות בעולם כעולמנו ("לפחות" כיוון שלדעתי עולמנו הוא עולם ראוי ומתאים גם לאחרים) חובה להציג את החילוניות כאופציה, ללמוד את ספרותה ולפגוש את אישיה. עמדה שכזאת מאפשרת לשתף בניס ותרלמידים בהכרעתנו שלנו – המאמינה והמחויבת למערכת המצוות.

הטיעון כי אדם שיצר יצירה (במקרה דנן ר' שמעון שקופ או רבי סעדיה גאון) מתהפך בקברו לשמע הפרשנות לדבריו אין לו מקום לדעתי. דומני שזהו היחס בין כל מפורש למפרש בכל דור ודור, וזו תובנה טריוויאלית במצב העניינים היום. אני מבין את מי שאינו מקבל את הנחת העבודה הזאת, אך אני תובע את זכותי ליטול הוגה ולהמשיך את קו מחשבתו הלאה. כמובן שאין זו פרשנות הכרחית אך היא אפשרית, ומכל מקום אין היא באה להכהות את ממד החידוש שבדברים.

ולבסוף, בחזון המשיחי שלי יש עוד דבר והוא שתרבות הוויכוח בכלל ובעולם הדתי בפרט תשתנה, ושאת מושגי השגוי וגרורותיו הפוגעניות ימירו ההקשבה וההבנה כי יש כל מיני תמונות עולם בעולם הדתי, ושדבר זה לא יוצר עולם רלטיביסטי אלא אך מרחיב את אפשרויות הבחירה וההכרעה, וכי גם מי שמכריע אחרת ממני – בעולם הדתי או מחוצה לו – מנסה באמת ובתמים להיות טהור לב ואיש אמת.